

Lilianna KOSTAŃSKA, Józef STACHYRA

**Motywacja do nauki szkolnej a cechy osobowości i poziom inteligencji dzieci 6-
i 7-letnich z miasta i ze wsi**

Motivation for School Learning in Relation to Personality Traits and the Intelligence Level of 6- and
7-Year-Old Children from Urban and Rural Areas

Podejmowane w Polsce badania nad dojrzałością szkolną miały najczęściej charakter wybiórczy. Dotyczyły dzieci rozpoczynających naukę i ich osiągnięć w klasie pierwszej, czasami w drugiej. Wyjątek stanowią badania Niecuńskiego i Soborskiego (1977), śledzące rozwój aktywności społecznej dzieci rozpoczynających naukę szkolną w wieku 6 lat w ciągu pierwszych trzech lat ich nauki. Taki stan wiedzy skłonił nas do podjęcia badań pozwalających na wyjaśnienie niektórych problemów. Wyszliśmy od faktu, iż dziecko rozpoczynające naukę szkolną staje wobec nowej sytuacji zadaniowej, jaką jest uczenie się. Sukcesy lub ich brak przy wykonywaniu zadań związanych z nauką kształtują jego motywację do systematycznej pracy. Jednocześnie nowe środowisko społeczne (nauczyciele i koledzy, na których uznaniu najbardziej dziecku w tym okresie zależy) dostarcza wzorców reagowania emocjonalnego w określonych sytuacjach. Szczególnie interesujące i ważne zarówno z punktu widzenia praktyki pedagogicznej, jak i psychologicznej jest uzyskanie odpowiedzi na następujące pytania: Czy występują różnice w zakresie motywacji do nauki szkolnej u dzieci 6- i 7-letnich oraz jaki jest udział inteligencji i osobowości dzieci, a także środowiska w ich kształtowaniu.

Zmiennymi, które również uwzględniono w badaniach, były płeć i środowisko, z którego wywodzą się dzieci (miasto, wieś).

Badania realizowano w ramach programu badawczego MEN, zakładając ich longitudinalny charakter.

HIPOTEZY BADAWCZE

Badania miały zweryfikować następujące hipotezy:

1. Przystosowanie społeczne do warunków szkolnych w różnym stopniu różnicuje (w poszczególnych wymiarach) badane 6- i 7-latki.

2. Dzieci 6- i 7-letnie znajdują się na etapie osobowości, na którym kształtuje się świadoma kontrola relacji „ja – inni ludzie”. Występują jednak różnice w zakresie poziomu kształtowania się niektórych cech osobowości. I tak z wiekiem:

– maleje stwierdzana u 6-latków pobudliwość emocjonalna, przejawiająca się w impulsywności i zmienności reakcji, a związana z niedojrzałością układu nerwowego,

– wzrasta u dzieci wrażliwość na aprobatę ich zachowania przez otoczenie,

– wzrasta łatwość i śmiałość w nawiązywaniu trwałych kontaktów zarówno z nauczycielem, jak i kolegami,

– zmniejsza się bezkrytyczny konwencjonalizm w relacjach z innymi, a wzrasta potrzeba podkreślania indywidualności jednostki.

3. Następuje systematyczny rozwój intelektualny, przejawiający się w rozumowaniu i myśleniu dedukcyjnym.

W celu uzyskania odpowiedzi na postawione problemy zastosowano następujące metody badawcze: arkusz zachowania się ucznia Barbary Markowskiej – znaną metodę oceny przystosowania społecznego dzieci w wieku szkolnym, oraz kwestionariusz osobowości Richarda W. Coan'a i Raymonda B. Catell'a dla dzieci w wieku od 6 do 8 lat (*Early School Personality Questionnaire-ESPQ*) w polskim przekładzie Janusza Kostrzewskiego i Skale Kolorowych Matryc J. C. Ravena.

CHARAKTERYSTYKA BADANYCH

Na początku roku szkolnego 1989/1990 badaniami objęto 144 dzieci sześciolletnich, uczęszczających do 6 eksperymentalnych klas „O” zlokalizowanych w makroregionie lubelskim. Dobór dzieci do klas był losowy – bez wstępnej kwalifikacji. Średni wiek życia badanych z tej grupy wyniósł 6 lat i 6 miesięcy. W eksperymentalnych klasach zerowych realizowano rozszerzony program nauczania.

Dzieci siedmioletnie, stanowiące grupę kontrolną, to uczniowie z tych samych szkół co dzieci sześciolletnie. Liczba dzieci 7-letnich była taka jak w grupie eksperymentalnej, a średni wiek życia wyniósł 7 lat i 6 miesięcy. Na obu poziomach wiekowych dominowały dziewczęta. Do szkół miejskich i zlokalizowanych na wsi uczęszczała podobna liczba dzieci.

Dominującym wśród rodziców poziomem wykształcenia była ukończona

szkoła średnia: liceum ogólnokształcące lub technikum (36% rodziców dzieci z klas przedszkolnych i 49% rodziców dzieci uczęszczających do klas pierwszych). Najmniej liczna grupa to rodzice z wykształceniem podstawowym, głównie mieszkający na wsi.

ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ

SZKOLNE FUNKCJONOWANIE UCZNIÓW 6- I 7-LETNICH W OCENIE NAUCZYCIELI

Arkusz zachowania się ucznia Barbary Markowskiej wypełniali nauczyciele w stosunku do każdego z uczniów po bliższym ich poznaniu w klasie „O” (w grupie 6-letnich) lub klasie I (w grupie 7-letnich). Porównanie średnich tetronowych umożliwiło ocenę funkcjonowania rozpoczynających naukę szkolną dzieci 6- i 7-letnich (tab. 1.).

Tab. 1. Średnie i odchylenia standardowe wyników tetronowych uzyskanych w czynnikach „Arkusza zachowania się ucznia” B. Markowskiej przez dzieci 6- i 7-letnie
Mean figures and standard deviations of tetronomy results achieved on the factors of a “Pupil’s Behaviour Questionnaire” by B. Markowska by 6- and 7-year-old children

Czynnik	Dzieci 6-letnie		Dzieci 7-letnie		t
	M	σ	M	σ	
I. Motywacja do nauki	10,4	3,9	10,9	4,1	1,015 n.i.
II. Zachowania antyspołeczne	8,7	4,3	10,7	3,9	3,947 $p < 0,001$
III. Przyhamowanie	5,9	5,0	9,2	3,8	6,149 $p < 0,001$
IV. Uspołecznienie	10,5	4,4	10,7	4,1	0,522 n.i.
V. Zainteresowania seksualne	11,7	4,2	10,4	3,3	2,921 $p < 0,01$

Motywacja do nauki szkolnej w obu analizowanych grupach kształtowała się na poziomie przeciętnym. Wskazuje to na pozytywne nastawienie dzieci podejmujących naukę szkolną do związanych z nią obowiązków. Istotnie wyższy wynik ($p < 0,001$) uzyskały dziewczęta. Zachowanie antyspołeczne, rozumiane jako negatywna postawa dziecka wobec innych osób i wymagań szkoły, można również określić jako przeciętne w obu grupach badanych.

W grupie eksperymentalnej nie wystąpiły istotne różnice z uwagi na płeć, ale zaznaczył się istotnie niższy ($p < 0,02$) poziom ekspansywności i agresywności u dzieci mieszkających w mieście w stosunku do przeciętnego u dzieci wiejskich.

W grupie kontrolnej chłopcy określani byli jako zachowujący się istotnie

bardziej ($p < 0,001$) antyspołecznie niż dziewczęta, a dzieci wiejskie bardziej antyspołecznie ($p < 0,01$) niż mieszkające w mieście.

Cechy określane przez czynnik przyhamowanie, według autorki arkusza, ukazują bierną postawę dziecka wobec szkoły. W poziomie nasilenia zachowań określanych przez ten czynnik wystąpiło znaczne zróżnicowanie między dziećmi z grupy eksperymentalnej i kontrolnej.

Średni poziom stwierdzony u sześciolatków w ich pierwszym roku nauki pozwala określić je jako dość swobodnie uczestniczące w życiu społecznym. Nie wystąpiła w tej grupie różnica między dziewczętami i chłopcami. Jednak istotnie większe ($p < 0,001$) ograniczenia swobodnego zachowania się w sytuacjach szkolnych ujawniały dzieci mieszkające na wsi.

Dzieci zaliczone do grupy kontrolnej zdawały się być od początku nauki szkolnej nastawione do niej bardziej lękowo. Przeciętny poziom nasilenia biernej postawy wobec szkoły w pierwszym roku nauki zbliżony u siedmioletnich chłopców i dziewcząt zdaje się nie zależeć od ich miejsca zamieszkania.

Poziom bezkonfliktowych, o altruistycznym charakterze, kontaktów badanych dzieci z innymi osobami oceniali nauczyciele w czynniku uspołecznienie. Ich obserwacje, dokonane na podstawie skali ocen, przedstawiają dzieci z klasy zerowej jako w umiarkowanym stopniu towarzyskie i czynne. W większym stopniu ($p < 0,001$) odnosili to do dziewcząt. Grupę dzieci 7-letnich, uczniów klasy pierwszej również można określić jako umiarkowanie altruistyczne. Podobnie jak w grupie eksperymentalnej jest to bardziej ($p < 0,001$) cecha dziewcząt niż chłopców.

Zainteresowania seksualne oceniane w czynniku V obejmują obserwacje odnoszące się do zainteresowania dzieci sprawami seksualnymi, a także ich postawę wobec płci odmiennej. Zarówno w grupie eksperymentalnej, jak i kontrolnej wystąpił przeciętny poziom nasilenia zachowań mierzonych przez ten czynnik.

Można więc twierdzić, iż podejmując naukę szkolną 6- i 7-letni chłopcy i dziewczęta nie mieli większych trudności w identyfikacji z rolą, którą w związku z określoną płcią wyznaczyło im otoczenie. Nie wystąpiły również w tym zakresie różnice uwarunkowane miejscem zamieszkania.

Porównując oceny dokonane przez nauczycieli w pytaniach składających się na czynnik zainteresowania seksualne można dostrzec tendencje w rodzaju i nasileniu tych zainteresowań. Dominuje wśród nich zachowanie określane jako reakcja na odmienną płć, manifestujące się potrzebą przebywania w towarzystwie dzieci innej płci. Zaobserwowano je w obu grupach. Ciekawość wobec spraw seksu związanych z różnicami płci nie stanowi domeny zainteresowań badanych dzieci. Otrzymane rezultaty są zgodne z normami rozwojowymi.

CECHY OSOBOWOŚCI BADANYCH 6- I 7-LATKÓW

Planując śledzenie zmian w kształtowaniu się osobowości dzieci z przyrostem ich wieku życia w badaniu zastosowano Kwestionariusz osobowości Richarda W. Coan'a i Raymonda B. Cattell'a (ESPQ) w autoryzowanym polskim przekładzie J. Kostrzewskiego. Z informacji zawartych w podręczniku wynika, iż stanowi on wersję związaną z innymi kwestionariuszami opartymi na koncepcji osobowości Cattella przeznaczonymi dla wyższych poziomów wiekowych. Należy oczekiwać, iż jego adaptacja do populacji dzieci polskich ułatwiłaby psychologom stawianie wnikliwej diagnozy osobowości dziecka na wcześniejszym niż dotychczas etapie rozwoju. Wymiary 13 skal kwestionariusza ESPQ wyodrębnionych przy pomocy analizy czynnikowej mają charakter dwubiegowy, wskazując na niskie lub wysokie nasilenie czynnika. Są one następujące:

- czynnik A wychodzący naprzeciw (+) – pełen rezerwy (-)
- czynnik B bardzo inteligentny (+) – mało inteligentny (-)
- czynnik C emocjonalnie stały (+) – dręczony przez emocje (-)
- czynnik D pobudliwy (+) – flegmatyczny (-)
- czynnik E apodyktyczny (+) – posłuszny (-)
- czynnik F beztroski (+) – poważny (-)
- czynnik G sumienny (+) – wygodny, oportunistą (-)
- czynnik H śmiały (+) – nieśmiały (-)
- czynnik I wrażliwy (+) – gruboskórny (-)
- czynnik J energiczny (+) – niepewny (-)
- czynnik N przebiegły (+) – prosty (-)
- czynnik O lękliwy (+) – pogodny (-)
- czynnik Q4 napięty (+) – spokojny (-)

Z uwagi na brak polskiej normalizacji dokonano podstawowych obliczeń statystycznych (średnie i odchylenia standardowe) w każdej z grup na podstawie zarówno wyników surowych, jak i stenowych (przeliczonych według norm zawartych w polskim przekładzie podręcznika). Uzyskane wyniki w każdym z czynników kwestionariusza w obu grupach zawiera tabela 2.

Wskaźniki istotności dla wyników surowych i stenowych w różnym stopniu różnicują grupy w zakresie badanych cech osobowości. Identycznie wysoki ($p < 0,001$) poziom różnic w wynikach surowych i stenowych między dziećmi 6- i 7-letnimi wystąpił w czynnikach G, H, O, Q₄, na poziomie $p < 0,01$ zaś w czynniku C. W tej sytuacji z powodu braku norm polskich rzetelniejsze wydawało się dokonywanie porównań wyników surowych i nieuwzględnianie amerykańskich norm stenowych, zawartych w polskim przekładzie podręcznika, lecz uzyskanych na podstawie próby 6- i 7-letnich dzieci polskich przez autorkę tego opracowania.

Poziom rozwoju umysłowego mierzony czynnikiem B w znacznym stopniu oparty jest na wiadomościach zdobywanych w toku rozwoju ontogenetycznego

Tab. 2. Średnie i odchylenia standardowe oraz istotność różnic wyników surowych i stenowych dzieci 6- i 7-letnich w czynnikach Kwestionariusza R. W. Coana i R. B. Cattella
Mean standard deviations and significance of differences of raw and sthenic results in 6- and 7-year-old children on the factors of the R. W. Coan and R. B. Cattell Questionnaire

	Wyniki surowe					Wyniki stenowe				
	M		σ		t	M		σ		t
	6	7	6	7		6	7	6	7	
A	6,2	6,8	1,9	1,8	2,396*	3,6	3,8	2,0	1,5	0,966
B	10,8	12,1	2,5	2,3	4,615***	5,3	5,5	2,0	1,5	0,952
C	7,0	7,7	1,9	1,9	3,130**	5,0	5,7	1,9	1,9	3,111**
D	4,96	4,3	2,0	2,2	2,767**	5,4	4,3	1,8	2,2	4,622***
E	4,96	4,7	2,9	3,2	0,606	5,4	5,1	2,2	1,9	1,235
F	6,5	6,7	1,8	2,5	0,661	6,1	6,4	1,7	2,0	1,364
G	6,9	8,1	1,9	2,2	4,99***	4,9	6,1	1,8	2,2	5,042***
H	6,7	8,1	1,9	2,2	5,772***	4,8	6,2	1,8	1,8	6,573***
I	6,5	6,8	2,1	2,7	0,939	4,8	4,97	1,9	2,2	0,70
J	5,8	5,2	1,8	1,7	2,913**	5,5	4,7	2,0	1,4	3,922***
N	4,97	4,9	2,0	2,2	0,20	6,2	6,6	2,2	2,2	1,538
O	4,9	3,9	2,1	1,9	4,160***	6,1	5,2	1,9	1,8	4,110***
Q ₄	5,1	3,8	2,4	2,8	4,039***	6,5	5,4	1,97	2,3	4,348***

Poziom istotności: * – $p < 0,02$; ** – $p < 0,01$; *** – $p < 0,001$.

i procesu kształcenia. Dlatego badane dzieci 7-letnie można umownie określić jako bardziej „bystre” od ich młodszych kolegów. W wartościach surowych różnica osiągnęła poziom $p < 0,001$, w stenowych zaś (dla populacji polskiej) $p < 0,01$. Istotnie wyższy wynik stenowy osiągnęły też 7-letnie dzieci wiejskie ($p < 0,01$) i chłopcy w tym wieku ($p < 0,05$) w stosunku do dzieci 6-letnich. Należy zaznaczyć, że są to różnice w granicach przeciętnego poziomu inteligencji, stwierdzonego w obu grupach. Nieco wyższy wynik osiągnęły w czynniku A dzieci 7-letnie. Oceniając badane grupy można więc stwierdzić, iż podejmując obowiązek szkolny zarówno dzieci 6-, jak i 7-letnie są pozytywnie nastawione do sytuacji szkolnej i osób z nią związanych (nauczycieli i kolegów).

Porównanie wyników surowych uzyskanych w czynniku C zdaje się potwierdzać opisywaną w literaturze większą zmienność emocjonalną u dzieci 6-letnich ($p < 0,01$) przy słabszej kontroli tej sfery, czego konsekwencją może być mniejsza tolerancja na sytuacje trudne. Nie potwierdza tego porównanie wartości stenowych uzyskanych w czynniku C przez dzieci z omawianych grup. Nie znalazła również potwierdzenia w wartościach stenowych stwierdzana na podstawie wyników surowych w czynniku D ($p < 0,01$) istotnie większa pobudliwość i nadruchliwość 6-latków. Należy więc ocenić, że u badanych dzieci 6- i 7-letnich osiągnęła ona poziom przeciętny.

Brak istotnych różnic między grupami w czynniku E wskazuje na podobny, przeciętny poziom posłuszeństwa i konformizmu w stosunku do innych osób.

W świetle czynnika F nie różnicującego istotnie badanych można wnioskować, że rozpoczynające naukę dzieci są raczej dość pewne siebie.

Zdaniem Cattella wskazuje to na właściwości środowiska, w którym zapewniono im poczucie bezpieczeństwa oraz potrzebę bliskiej więzi emocjonalnej. Dłuższe przebywanie w sytuacjach wymagających realizowania zadań przez dzieci 7-letnie (często po rocznej pracy w klasie przedszkolnej) mogła leżeć u podłoża różnic w czynniku G między analizowanymi grupami. Różnica istotna w wartościach surowych ($p < 0,001$) okazała się nieistotna przy porównaniu wyników stenowych. Z analizy cech czynnika G wynika więc, że zrównoważenie, a zarazem sumiennosc w przestrzeganiu zasad i realizacji obowiązków szkolnych w przeciętnym stopniu charakteryzuje badane 6- i 7-latki.

Spontaniczność, a zarazem mało kontrolowana śmiałość wchodzenia w kontakty z ludźmi (czynnik H) okazała się wyższa w wynikach surowych ($p < 0,001$) u dzieci 7-letnich. Przeciętny poziom nasilenia cech mierzonych przez ten czynnik przy porównaniu wartości stenowych nie różni istotnie badanych. Wynik osiągnięty w czynniku I nie różnicuje istotnie w pierwszym badaniu dzieci 6- i 7-letnie.

Wskazuje to na podobne umiarkowane wyczulenie na potrzeby innych ludzi.

Formę włączania się dzieci do działań w grupie, ocenić można na podstawie wyniku uzyskanego w czynniku J. Potrzeba zaznaczenia swej indywidualności, np. przez krytycyzm wyrażany w stosunku do innych i przeciwstawiania się im, to cechy charakteryzujące w jednakowym stopniu (o przeciętnym nasileniu) dzieci z obu grup. Jedynie w wynikach surowych istotnie wyższy poziom ($p < 0,01$) uzyskały dzieci 6-letnie.

Niezależnie od wieku życia badane dzieci zdają się jednakowo realistycznie odnosić do osób dorosłych. Taka postawa ułatwia dzieciom realizację ich pragnień i zamiarów. Interesownosc badanych dzieci wyrażona przeciętnym poziomem czynnika N nie różni ich istotnie (w wynikach surowych i stenowych).

Poczucie bezpieczeństwa mierzone przez czynnik O, a odczuwane przez dzieci, ma duże znaczenie w prawidłowym kształtowaniu ich osobowości. Jego natężenie o przeciętnym poziomie u różniących się wiekiem dzieci rozpoczynających naukę szkolną było zbliżone w wartościach stenowych, a w surowych istotnie wyższe ($p < 0,001$) u dzieci młodszych.

Napięcie nerwowe mierzone przez czynnik Q_4 przejawiane przez dzieci podejmujące obowiązek szkolny różni je, gdy uwzględnimy wyniki surowe. Jest wówczas istotnie wyższe ($p < 0,001$) u dzieci młodszych. Przy porównywaniu średnich wartości stenowych stwierdzamy w obu grupach podobny, przeciętny poziom napięcia nerwowego.

Dokonując analizy uwzględniającej płeć dzieci i ich miejsce zamieszkania (miasto, wieś) stwierdzono różne zależności w zakresie omawianych cech osobowości. Dziewczeta 7-letnie uzyskały istotnie wyższe wyniki w czynnikach: A, G, H ($p < 0,001$) oraz C i I ($p < 0,01$), natomiast dziewczeta 6-letnie istotnie

wyższe wyniki w czynnikach: D, E, O ($p < 0,01$), J ($p < 0,05$) oraz Q_4 ($p < 0,001$). Nie znalazło to potwierdzenia w wynikach stenowych.

Chłopców 6- i 7-letnich różni istotnie poziom wyników surowych w czynnikach: F ($p < 0,05$) i H ($p < 0,01$) wyższy u 7-latków oraz O ($p < 0,05$) wyższy u 6-latków. Porównując wyniki między tymi grupami wyrażone w stenach stwierdzono istotnie wyższy wynik jedynie w czynniku B ($p < 0,05$) u 7-letnich chłopców.

Dzieci 6- i 7-letnie mieszkające w mieście różnią się istotnie pod względem średnich wyników surowych w siedmiu czynnikach osobowości. Wyższy poziom osiągnęły 7-letnie dzieci mieszkające w mieście w czynnikach B ($p < 0,05$), C ($p < 0,01$) oraz G i H ($p < 0,001$), a 6-letnie w czynnikach J i O ($p < 0,05$) oraz Q_4 ($p < 0,001$). Różnica w poziomie wartości stenowych wskazuje na istotnie wyższy poziom czynnika Q_4 u 6-letnich dzieci mieszkających w mieście.

Jednocześnie 6- i 7-letnie dzieci mieszkające na wsi różnią się w zakresie cech opisanych w czynnikach: B i H ($p < 0,001$) oraz G ($p < 0,01$). Wyższe średnie wyniki surowe uzyskały dzieci 7-letnie. Natomiast dzieci 6-letnie mieszkające na wsi uzyskały wyższe wyniki w czynnikach J ($p < 0,05$) oraz O ($p < 0,001$). Podobna analiza dokonana na wynikach stenowych w grupie dzieci wiejskich wskazuje na wyższe wyniki u dzieci 7-letnich w czynnikach: B ($p < 0,01$) oraz Q_4 ($p < 0,1$).

POZIOM INTELIGENCJI BADANYCH DZIECI

W weryfikacji hipotezy dotyczącej przewidywanych różnic w poziomie rozumowania i myślenia dedukcyjnego między dziećmi 6- i 7-letnimi posłużono się Skalą Kolorowych Matryc J. C. Ravena. Wyniki zawarte w tabeli 3 ilustrują średnie wyniki w zależności od wieku, płci i miejsca zamieszkania.

Istnieje statystycznie istotna różnica ($t = 2,168$; $p < 0,005$) między wynikami 6-letnich dziewczynek ze wsi i miasta na korzyść dziewczynek z miasta, natomiast w analogicznej grupie 6-letnich chłopców brak jest statystycznie istotnej różnicy ($t = 1,052$; $p < 0,05$) zależnej od miejsca zamieszkania. Łącznie między wynikami 6-letnich dzieci miejskich i wiejskich istnieje statystycznie istotna różnica ($t = 4,51$; $p < 0,01$) na korzyść dzieci miejskich. Podobnie dzieci 7-letnie z miasta uzyskują istotnie wyższy wynik ($t = 5,21$; $p < 0,01$) niż ze wsi.

Porównując wyniki dzieci 6- i 7-letnich zauważa się, że dziewczynki z miasta ($t = 1,373$) i chłopcy ze wsi ($t = 1,089$) uzyskują zbliżone wyniki (brak statystycznie istotnej różnicy). Występują jednak statystycznie istotne różnice w wynikach dziewczynek 6- i 7-letnich ze wsi ($t = 2,709$; $p < 0,01$) i chłopców 6- i 7-letnich z miasta ($t = 2,362$; $p < 0,05$) na korzyść tych ostatnich. Między wynikami dzieci 6- i 7-letnich z miasta istnieje statystycznie istotna różnica ($t = 3,722$; $p < 0,01$) na korzyść dzieci 7-letnich, podobnie jak między wynikami 6- i 7-letnich dzieci ze wsi ($t = 2,539$; $p < 0,01$) na korzyść dzieci starszych.

Tab. 3. Średnie wyniki badanych dzieci w teście Ravena w zależności od wieku, płci i miejsca zamieszkania (wieś, miasto)

Mean results of the examined children on Raven test depending on age, sex and residence (rural or urban areas)

	6 lat			7 lat		
	M	σ	t	M	σ	t
Dziewczęta: miasto	21,05	5,99	2,168	23,0	6,4	1,551
wieś	16,8	6,6	p < 0,05	20,75	5,18	
Chłopcy: miasto	19,57	6,12	1,052	23,6	7,0	2,50
wieś	17,55	5,7		19,5	5,7	p < 0,05
Dzieci: miejskie	22,0	6,1	4,51	25,35	5,3	5,21
wiejskie	16,85	6,23	p < 0,01	20,1	6,77	p < 0,01
Ogółem	18,73	6,07		21,7	6,8	

Porównując łączne wyniki badanych dzieci 6- i 7-letnich zauważamy między nimi statystycznie istotne różnice ($t = 4,714$; $p < 0,01$) na korzyść dzieci 7-letnich. Różnice te świadczą, że możliwości intelektualne dzieci 6-letnich (jako populacji) są wyraźnie niższe niż 7-letnich.

W celu porównania uzyskanych wyników dokonano zamiany wyników surowych na stenowe w obrębie każdej grupy wiekowej. Średnie arytmetyczne wyników stenowych i odchylenia standardowe ilustruje tabela 4. Wszystkie wyniki mieszczą się w normie i znajdują się blisko średniej, która dla skali stenowej wynosi $M/5,5$ $\delta = 2,0$.

Tab. 4. Średnie i odchylenia standardowe wyników stenowych w skali Ravena dla grupy eksperymentalnej i kontrolnej

Mean standard deviations of sthenic results in Raven scale for the experimental and control groups

	Dzieci sześciolatek				Dzieci siedmioletnie			
	dziewczęta	chłopcy	miasto	wieś	dziewczęta	chłopcy	miasto	wieś
M	5,8	5,5	6,2	5,0	5,9	6,0	6,4	5,5
σ	1,64	1,45	1,27	1,52	1,64	1,45	1,27	1,52

Zdajemy sobie sprawę z faktu, że niniejsze badania są aspektowe i dotyczą – jeśli chodzi o skalę Ravena – tzw. inteligencji „płynnej” według Cattella uwarunkowanej genetycznie.

Test Ravena bada zdolność do rozumowania, ale w dużym stopniu nasycony jest również czynnikiem ogólnym (g), który rozwija się u każdego człowieka. Niewątpliwie i ta forma myślenia rozwija się dynamiczniej, jeśli dziecko ma korzystniejsze warunki środowiskowe. Świadczą o tym wyższe wyniki dzieci 6-letnich z Lublina, które są efektem wpływu dobrego środowiska domowego

i właściwie zorganizowanego nauczania przedszkolnego. Stymulacja odnosząca się do rozwoju poznawczego dziecka ma istotny wpływ na jego poziom intelektualny.

WNIOSKI

Przeprowadzona analiza wyników pierwszego etapu badań wykazała:

1. W zakresie przystosowania społecznego do warunków szkolnych opartego na obserwacjach nauczycieli, że motywacja do nauki (o przeciętnym poziomie nasilenia) u dzieci ją podejmujących nie różnicuje ogółu badanych pomimo ich różnego wieku życia.

2. W pozostałych skalach dotyczących: zachowań antyspołecznych, przyhamowania, uspołecznienia i zainteresowań seksualnych wyniki utrzymują się również w granicach przeciętnej u ogółu badanych dzieci. Jednocześnie istotnie wyższy ($p < 0,001$) poziom zachowań antyspołecznych i przyhamowanie zdaje się charakteryzować dzieci 7-letnie.

3. Rozpoczynając naukę szkolną sześć- i siedmioletnie dzieci różniły się w zakresie niektórych cech osobowości, gdy oparto się na wynikach surowych i stenowych normach amerykańskich. Identycznie wysoki ($p < 0,001$) poziom różnic wystąpił wtedy w czynnikach: G, H (wyższy u 7-letnich) oraz O i Q_4 (wyższy u 6-letnich), nieco niższy zaś ($p < 0,01$) w czynniku C (wyższy u 7-letnich). Rozbieżności występujące w innych czynnikach skłoniły do obliczenia wartości stenowych wyników opartych na próbie dzieci polskich w tym wieku. Dokonane na ich podstawie porównania wskazują, że badana populacja dzieci 6- i 7-letnich uzyskuje we wszystkich czynnikach wyniki mieszczące się w granicach przeciętnej wartości stenowej. Zarazem nie stwierdzono żadnych istotnych statystycznie różnic uwarunkowanych wiekiem życia w poziomie kształtujących się cech osobowości.

4. Rozwój intelektualny badanych dzieci 6- i 7-letnich ocenianych zarówno skalą J. C. Ravena, jak i czynnikiem B kwestionariusza osobowości R. W. Coana i R. B. Cattella wykazują dynamikę tej funkcji wraz z wiekiem życia. Dużą rolę w tym rozwoju pełnią uwarunkowania środowiskowe, na co wskazują średnie testowe dzieci miejskich i wiejskich.

BIBLIOGRAFIA

- Chlewiński Z., *Elementy cattellowskiej teorii osobowości*, „Roczniki Filozoficzne KUL” 1964, t. XII z 4.
- Coan R. W. i Cattell R. B., *Podręcznik do 13-czynnikowego Kwestionariusza osobowościowego dla dzieci w wieku od 6 do 8 lat*, przekł. i opracowanie J. Kostrzewski, Lublin 1972, maszynopis.
- Hornowski B., *Analiza psychologiczna skali J. C. Ravena*, Warszawa 1970.

- Kostrzewski J., *Czynnikowe kwestionariusze R. B. Catella do badania osobowości dzieci i ich wartość diagnostyczna*, „Roczniki Filozoficzne KUL”, t. XII, z. 4, 1964.
- Kostrzewski J., *Testy inteligencji culture-fair. Kulturowa adaptacja testów*, Warszawa 1990.
- Markowska B., Szafranec H., *Podręcznik do Arkusza zachowania się ucznia. Testy psychologiczne w poradnictwie wychowawczo-zawodowym*, Warszawa 1977.
- Niecuński S., Soborski W., *Rozwój aktywności społecznej dzieci w pierwszych latach nauki szkolnej* [w:] Przetacznikowa M., Wróbel T. (red.), *Z zagadnień psychodydaktyki nauczania początkowego*, Warszawa 1977.
- Raven J. C., *Guide to the Using the Coloured Progressive Matrices*, London 1963.

SUMMARY

A child beginning its school education faces a new task, that is learning. From the point of view of pedagogical and psychological practice, it is interesting to get answers to the following questions: are there any differences in motivation to school learning among 6- and 7-year-old children? what is the role of children's intelligence and personality on the one hand and environment on the other in creating this motivation? At the beginning of the school year 1989/1990, studies were made in reference to 144 6-year-old children attending experimental "O" classes with extended teaching program – experimental group. 7-year-old children (also in the number of 144) who formed the control group were pupils of the same schools as 6-year-old children. The studies made use of: Questionnaire of a Pupil's Behaviour according to B. Markowska, Personality Questionnaire by Richard W. Coan and Raymond B. Cattell for 6- and 8-year-old children (ESPQ) translated by J. Kostrzewski, and Colour Matrix Scale by J. C. Raven.

It follows from the studies that motivation to learning remains on the average level and it does not differentiate the children who undertake it, despite differences in their age. In the sphere of personality (sthenic results were established for a sample of Polish children), 6- and 7-year-old pupils achieved the results falling within the average sthenic value. The intellectual development of 6- and 7-year-old children, as estimated by the J. C. Raven scale and "B" factor of Personality Questionnaire by R. W. Coan and R. B. Cattell, shows dynamics of this function together with the age.

